

RIMAY JÁNOS ÉS ÉRSEK ANDRÁS

Rimay János megmaradt könyveinek, könyvtárának sürgető feldolgozására nemrég érdekes közleményben utalt Bán Imre.¹ Ehhez a gondolathoz kapcsolódva próbáljuk felhívni a figyelmet a Rimay-könyvtár egy másik előkerült darabjának értékes bejegyzéseire.

Az Országos Széchenyi Könyvtár *Ant. 7077.* szám alatt őrzi Pietro Bembo (1470—1547), a nagy olasz humanista *Epistolái*-nak ezen kiadását:

PETRI BEMBI PATRICII VENETI, EPISTOLAE OMNES QVOTQVOT
EXTant, latinae puritatis studiosis ad imitandum vtilissime: quarum
libri sexdecim Leonis X. Pont. Max. nomine scripti sunt, sex autem
reliqui familiares Epistolas continent. Paulo Tertio Pont. Max. dicati,
BASILEAE, PER THOMAM Guarinum. MD. LXVII. 743, 11. l. 8r.

A könyv kéziratos bejegyzéseinek legérdekesebbjét a címlap versoján találjuk:

Egregio d[omi]no, Johannj Rimajno, Artiu[m] liberaliu[m], philiosophiae,
purioris theologiae, et uirtutu[m] o[m]nium indagatorj et sectatorj acer-
rimo, in sui memoria[m], Andreas Ersek de (di.?) V. minister Eodaem[m]
(!) Vyheli dono dedit: Anno 1592 die 18 Martij.²

Ebből azt tudjuk meg, hogy Érsek András prédikátor Újhelyen 1592. március 18-án Rimay Jánosnak ajándékozta Pietro Bembo *Epistolái*-nak kötetét. A bejegyzés szövege két helyen lehet vitás. Az *eodem* helyett nyilván elírás nyomán áll *eodaem*, a *de (di.?) V. minister* pedig vagy Újhelyre való „minister”, vagy *isten igéjének szolgája* alakban oldható fel. Az *eodem* visszautalás viszont egyértelműen mutatja, hogy Érsek András ott ajándékozta a könyvet Rimaynak, ahol prédikátorkodott, tehát Újhelyen.

1592-ből eddig egyetlen fogódzónk volt a fiatal Rimay tartózkodási helyének megállapítására. Justus Lipsiushoz írott híres levelét ugyanis 1592. augusztus 20-án keltezte Trencsénben.³ Ennek alapján megkockáztathatnánk azt a tetszetős feltevést, hogy Újhelyet a Trencsén közelében fekvő Vág-Újhellyel azonosítsuk, azonban rögtön el is kell vetnünk, hisz ismeretes, hogy 1592-ben Vág-Újhely lelkésze, a bizonyára német származású luteránus

¹ Bán Imre: *Rimay János egyik könyvének sorsa.* A Debreceni Kossuth Lajos Tudomány-Könyvtárának Evkönyve. Bp. 1958. 67—68.

² A bejegyzés helyes értelmezésében Herepei János ny. múzeumigazgató volt segítségemre, akinek hálás köszönettel tartozom.

³ Vö. Rimay János *Összes művei.* Eckhardt Sándor kiadása. Bp. 1955. 223.

Smindel Gáspár volt,⁴ a Bembo-kötet ajándékozója pedig református lelkész lehetett. Valószínűnek az látszik, hogy Újhelyen Sátoraljaújhelyet értsük, annál is inkább, mert egy itt működő Érsek András prédikátorról vannak adataink.

Sátoraljaújhelyet egyháztörténetírásunk a felvidéki protestantizmus egyik központjaként értékeli, s hangsúlyozza az 1597-ben itt tartott zsinat jelentőségét, melyen — Fejes István szerint — a felsőmagyarországi protestánsok uniójának jegyzőkönyvét Tihaméri Máté és Érsek András újhelyi papok is aláírták. Ugyancsak Fejes utal arra, hogy Érsek Andrásra vonatkozó hiteles adatok találhatóak Iratosi T. János Perkinsus-fordításának előszavában.⁵ Iratosi *Az magyar nemzetben levő ecclesia-nak igaz tagjainak... kezdetű „előbeszéde”* — miután „a magyarok Scythiából való kijövetelét”-től eljutott a lutheri reformáció terjedéséig, melyben „nagy hamarsággal része lön... az mi szegény nemzetünknek-is” — ilyen összefüggésben említi Érsek Andrást: „...noha az Úr Isten az mi nemzetünket egy felől meg-kesergete az pogányok fegyvere által,... Az lelki vitézségnek kapuját sem töve bé... Ada az Úr Isten és támaszta hatalmas bölcs embereket-is. Olyanok voltak az felyül meg nevezet reformatori az Ecclesiának az Papistaságból az Apostoli vallásra. Kikköz ád oda ezöket-is. *Ersek András, Tihaneri Mathe, Úyhéli tanítók.* Ezök által Isten a mi Országunkban... Az tiszta Aranyat az azemetből ki kerese, meg-választván az igaz Keresztyéni vallást az emberi talalmányoktól... Az Papistaságot mint valami sümölcsöt vagy gelyvát, le-mecze az Ecclesiának ép testéről.”⁶ Mivel az említett zsinati jegyzőkönyvet Gyarmathi Bíró Miklós helmecki pap és esperes után Érsek András írta alá következőnek, Fejes arra következtet: koros ember lehetett, s így „újhelyi papsága felnyúlhatott egész azon időkig, amidőn nevét az első reformátorokéval lehetne összekapcsolni.”⁷ Ez a feltevés azonban Zoványi Jenő kutatásai alapján javításra szorul, mert Sárosi *Ersek* (v. Molnár) *András* néven 1610. dec. 6-tól haláláig: 1610. ápr. 3-áig varannói esperes volt.⁸

Ersek András tehát korának jelentősebb protestáns prédikátorai közé tartozott, s a Bembo-kötetbe írott sorai szerint 1592-ben is Sátoraljaújhelyi lelkésze volt. Az ebben az évben itt megforduló Rimay János nem véletlenül köthetett vele meleg barátságot.

Rimay fentebb már említett, Justus Lipsiushoz írt levelében ifjú éveinek töröktől való zaklatottságát panaszolja. Bizonyára ez a magyarázata annak, hogy Bembo műve 1603-ban már nem az övé. *Ex Libris Georg[ii] L. S. Cassov [iae] 16 April A[nn]o 1603*, olvassuk a könyv címlapjának rectóján. Rimay török kéztől szétszórt jószágából kerülhetett a kassai tulajdonoshoz;

⁴ Zoványi Jenő: *Protestáns lelkészek nyugtatóványai régi tizedjegyzékek mellett. Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár. XIII. 61.* Zoványi közleményére Bán Imre professzor figyelmeztetett, s az ő szíves útmutatásainak, valamint Szalay György levéltáros segítségének köszönhetem a *Ersek Andrásra* vonatkozó adatokat is.

⁵ Vö. Fejes István: *A sátoralja-újhelyi ev. ref. egyház története. 1522—1889-ig.* Sátoralja-Újhely, 1889. 28—30.

⁶ Iratosi könyvének csak második kiadása van meg az OSZK-ban: Iratosi T. János: *Az Ember Eletének Bódogul való Igazgatásának módgyúról.* Lócse, 1641. RMK. I. 718. Az idézetek sorrendje: 3a, 6a, 9a—11b.

⁷ Fejes István: *I. m.* 30.

⁸ *Ersek varannói esperességéről:* Zoványi Jenő: *Cikkei a „Theológiai Lexikon” részére a magyarországi protestantizmus történetéből.* Bp. 1940. 531. Halálának időpontjáról: *Ember—Lampe: Historiae Ecclesiae Reformatae in Hungaria et Transylvania.* Utrecht, 1728. 588.

ha ajándékozás történt volna, valamelyikük bizonyára utal rá. A Bembo-kötet további sorsát illetően egyéb exlibrisek adnak útbaigazítást. Érsek bejegyzése felett olvasható XVI. századi kéztől: *Sum verus possessor huius libri Michael Menich*. A címlap rectóján pedig így egészül ki a tulajdonosok névsora: *Ex libris Joannes (!) Monicz. — Petri Vrnigowich. — Bibliotheca Vaciensis Schol [ae] Pioru[m]*. Az Orsz. Széch. Könyvt.-ba a váci piaristáktól került 1954-ben.⁹

Az Érsek-féle bejegyzés életrajzi vonatkozásain túl azért lehet becses számunkra, mert újabb bizonyítéka Rimay erős olaszos érdeklődésének, támogatja Koltay-Kastner Jenő feltevését, aki a Balassi-előszó barokkos metaforáinak szellemes megfejtésével erre felhívta a figyelmet.¹⁰

⁹ Az Antiqua-Gyűjtemény katalóguscédulájának adata.

¹⁰ Koltay-Kastner Jenő: *Rimay János Balassi-előszava*. EPhK. 1948. 87—90.